

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

כבוד מלכים

- קצ"ה -

נמסר בש"ק פרשת וארא ה'תשע"א

נכתב בידי: הרב יוסף בן ארזה שליט"א
עימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בליל שבת פרשת בשלח השיעור בשעה 9:00 בערב ויהיה בענין: 'הידור מצוה'

בברכת התורה
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי:
timnal@zahav.co.il

כבוד מלכים

זה כפי שיתבאר להלן] - כבוד למלכים דעלמא. וא"כ צדקו דברי התומים דדיני כבוד המלך לא נאמרו אלא ב'נשיא בעמך' ולא ברשע [יעו"ש דמיירי בדין עמידת המלך בשעת העדות, שבזה הנידון הוא מדיני כבוד המלך הכשר מישראל], אבל גדר 'כבוד מלכים' שהוא ניהוג מסוים של כבוד, איכא אף ברשע כמפורש בגמרא ובמדרשי רז"ל הנ"ל.

ובמהרש"א בח"א (זבחים קב) הטעים דינא דכבוד המלכים אף במלך גוי ורשע, משום שהכבוד אינו בא לאיש הפרטי אלא כבוד שמים הוא, שמכבדים את המלכות הניתנה להם משמים, וכדאמרינן (ברכות נח). בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיעא ויהיב לכו שולטנא וכו' וכדדרשינן 'לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש' דאפילו ריש גרגותא מן שמיא מגו ליה. והרי גם לדבריו נמצא מבואר שגדרים חלוקים המה; כבוד המלך הוא כבוד למלך עצמו ואילו כבוד מלכים היינו כבוד שמים, כלומר כבוד כללי למלכים כלפי המלכות שניתנה להם משמיא².

מעתה נראה ששני דיני כבוד אלו חלוקים בעיקר מהותם ויסוד דינם, דהנה יש לבאר היאך ילפינן מ'שום תשים עליך מלך' שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ורש"י (בכתובות יז) פירש הדרשה מריבוי הכתוב שימות הרבה, לומר דאין כבודו מחול³. והגרי"פ פערלא (בבאור הרס"ג פרשה ז) האריך בזה והביא מרבנו יונה (בסנהדרין יט) שהטעים לפי שאינו כבודו הפרטי של המלך אלא כבוד העם כולו, הלכך שאני מת"ח דכבודו מחול משום דתורה דיליה היא (כדאמרינן בקדושין לב): משא"כ מלך דאין הכבוד שייך לו אלא לכלל ישראל. ועוד הביא הגרי"פ מתשובת מהר"ם מרוטנבורג המובאת במדרכי (פ"ה דגטין) שלכן אין כבודו מחול, דכבוד שמים הוא ולא כבודו, והביאו המהרש"א בקדושין (לב). וכ"ה בתורא"ש סנהדרין יט. ותמה הגרי"פ לפי דבריהם היאך ילפינן לכל זה מ'שום תשים'.

ופירש הגרי"פ באופן אחר שיסוד הילפותא הוא דמהך קרא שמעינן עצם מצות ניהוג כבוד במלך ונתינת מוראו, שהיא היא שימת המלך וכו"ל, ומזה שמענו שאם מוחל על כבודו הרי יש בזה משום הסרת המלכות, וכיון שכן הרי ממילא למדנו דאין כבודו מחול שהרי מצוה עלינו לשומו עלינו כמלך תמיד, כלומר לנהוג בו כבוד ואימה. והנה אם כי איהו אמרה מסברא דנפשיה אך כבר מפורש כן בראשונים, שהרי בשיטמ"ק בכתובות שם פירש מה שפרש"י דילפינן מ'שום תשים' שימות הרבה,

א 'וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני' ואל פרעה מלך מצרים'. פרש"י (ממדרש תנחומא) ציום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם. וכן בהמשך הפרשה עה"פ 'ונצבת לקראתו' דרשינן בגמ' (זבחים קב). מלך הוא והסבר לו פנים. ועוד ילפינן לה שם מדכתיב 'ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב'. וכן הביא רש"י עה"פ (סו"פ שמות) 'פן יפגענו', ועה"פ (פרשת בא) 'וירדו כל עבדיך אלה אלי' שחלק משה כבוד למלכות שלא אמר לו 'פן יפגעך' 'ותרד'. וכיו"ב (בפר' ויחי) עה"פ 'ויתחזק ישראל' פרש"י אמר אע"פ שהוא בני - מלך הוא, אחלק לו כבוד. מכאן שחולקין כבוד למלכות, וכן משה וכו' וכן אליהו וכו'.

ומבאן הקשה הגרב"פ (בהגהות אמרי ברוך על התומים) על דברי התומים (יז) שבמלך רשע אין דין לכבודו, והרי מפורש בגמ' ובמדרשים הנ"ל שאף במלך רשע כאחאב וכפרעה יש לחלוק כבוד. אכן התומים הביא דרשת רז"ל (ע' סנהדרין פה ועוד) 'ונשיא בעמך לא תאר' - בעושה מעשה עמך. וא"כ קשיא היאך יתקיימו שני המאמרים.

והנה יש לשאול מדוע הרחיקו בגמרא לבקש מקור להא דחולקין כבוד למלכות מפרעה ומאחאב, והלא מעיקר מצות שימת המלך הוא לנהוג בו כבוד, כדילפינן (בכתובות יז ועוד) מ'שום תשים עליך מלך' דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. וכן מפורש ברמב"ם (רפ"ב דמלכים) כבוד גדול נוהגין במלך ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם שנאמר שום תשים שתהא אימתו עליך. וכן מבואר בספר החינוך (תצו) שהקשה כיצד מתקיימת מצות 'שום תשים' לאחר שנבחר דוד וזרעו אחריו והלא המלכות ירושה דממילא ואינה תלויה בשימה דידן (ובארנו במק"א) מדוע הקשה מבית דוד בלבד והלא אף מלכות דמלכי ישראל עוברת בירושה). ותירץ שקיום מצוה זו היא בשימת מוראו וכבודו עלינו. הרי להדיא שכך היא צורת מצוה זו ד'שום תשים', לנהוג כבוד במלך וליתן מוראו עלינו.

ונראה פשוט דקושיא חדא מיתרצה בחברתה, דודאי מלך שמצוותו ב'שום תשים' נוהגים בו כבוד משום עיקר המצוה דהעמדת מלך, ולא הוצרכו ללמוד אלא במלך רשע או בגוי שאין בהם מצות העמדה [ואסור להעמידם], ומ"מ צריך לנהוג גבייהו בכבוד. ואמנם לאו היינו הך גדרי כבוד שנצטוינו במלך הכשר מישראל, כמפורט כל דיניו ברמב"ם שם, אלא גינוני כבוד מסוימים בדיבור ובמעשה. וענין זה למדנו ממש רבינו שנהג בפרעה ומאליהו שנהג באחאב.

נמצינו למדים דתרי דיני המה; 'כבוד המלך' - כלומר כבוד המחויב למלך ישראל ממצות שום תשים עליך מלך, ו'כבוד מלכים' [הוא הלשון בברכות יט, דמיירי בכל הסוגיא בדין

ב ויש להטעים דקדוק לשון המדרשים הנ"ל 'שחולקים כבוד למלכות' - לא כלפי המלך האיש אלא לחפצא דמלכות, משא"כ במלך כשר מישראל, הכבוד והאימה הוא כלפי המלך עצמו.

ג ומהר"ל בח"א פירש הדרש מיתורא ד'עליך'.

ד וכ"ה במש"ח דברים כב, כב דכבוד המלך הוא כבוד האומה ולכן אינו יכול למחול.

לגבי שכונה מחמרינן טפי לגבי מלך להכניע לבו לפני השם ית' וכדכתיב לבלתי רום לבבו - כלומר שכך צורת המלכות האמורה בפרשה, שתהא אימתו על הכל מחד גיסא ולנהוג בכפיות ובהכנעה לפני ה' ותורתו מאידך גיסא שעל כן צריך להיות ספר תורה מונח בחיקו ולקרוא בו כל ימי חייו.

ועוד יטעמו לפי"ז סברות הראשונים, דהנה בחדושי הר"ן (סנהדרין יט) הקשה מאי שנא דלחכמים מלך שרצה לחלוץ אין שומעין לו משום דאין כבודו מחול [דלא כר' יהודה דאמר שומעין לו דמצוה שאני], ואילו לענין אגריפס המלך שקרא בספר התורה מעומד שבחווה חכמים משום דמצוה שאני כדאמרין בסוטה (מא). ותירץ לחלק בין מחילה על כבודו דמהניא בדבר מצוה למחילה על בזיון דלא מהניא [ויטעם היטב עפי"מ שהביא בהגהות מיימוניות (הל' חליצה) בשם בה"ג שעיקר מצות חליצה היא לבזות היבם על שמאן לגמול טובה עם נפש אחיו המת, וכ"ה ברמב"ן פר' וישב - הרי עצם החפצא דמצוה הוא ענין ביזוי היבם]. והנה עיקר חילוקו מצינו כיו"ב בדברי הריב"ש (רכ, וערמ"א יו"ד רמב"ב) לענין כבוד אב ואם וכבוד ת"ח שאף שיכולים למחול על כבודם אבל לא לבזותם. אמנם כאן אפשר להטעים טפי, דלעולם אין מועילה מחילת המלך דהאיכא חיוב שימת המלך, אלא שלצורך מצוה מעיקרא ליכא הסרת המלכות בהעדר הכבוד, כי אדרבה כן צורת מלכותו שהיא כפופה לתורה הלכך משובח הוא אם מוחל על כבודו בשביל המצוה, ורק כאשר ענינה של המצוה היא הבזיון גופא, הרי יש בדבר משום פריקת מורא המלכות כשעושים בו מעשה ביזוי.

עוד תירץ שם בשם הר"ד מבונפיד לחלק בין ניהוג המלך בעצמו כגון קריאה מעומד, לניהוג אחרים כלפיו כגון חליצת הנעל והרקיקה. וגם זה מוטעם לפי הנ"ל, שכל זמן שמוותר בניהוג ידידה על גינוני הכבוד לדבר מצוה אין בכך פריקה של טכסיסי המלכות, משא"כ כשאחרים ינהגו כן כלפיו יש בזה סתירה לשימת המלך ונתינת מוראו עלינו.

ומהרש"א (שם) תירץ דשאני בקריאה בספר תורה מעומד דמהניא מחילתו משום כבוד התורה. וגם זה מתפרש היטב להנ"ל, שבקימת המלך לכבוד התורה ליכא כלל סתירה לטכסיסי המלכות וגינוניה.

ובחילוק הנ"ל מתבארים דברי הרמב"ם (מלכים ב,ו) שהמלך נוהג כבוד גדול בת"ח וצריך לעמוד מפניו ולנשקו ולהושיבו אצלו, בד"א בצנעה אבל ברבים אסור לו לנהוג כבוד זה ולא יקרא לאדם אלא בשמו. הרי חזינן שתי הפנים הנ"ל; מחד, עצם הכבוד לת"ח עדיף מכבוד המלך עד שהמלך חייב לכבודו ביותר, ומאידך כלפי העם אסור למלך לכבד הת"ח מדי כי סו"ס יש בזה פגיעה לעצם טכסיסי המלוכה וגינוניה.

שבשעה שמוחל המלך על כבודו כביכול מסיר הוא את המלכות באותה שעה, ועל זה ריבתה תורה דלא סגי בשימה ראשונה אלא אף לאחר מכן אם בא המלך למחול על כבודו מצווים אנו 'לשמו' שוב, כלומר להיות מלכותו עלינו בכבוד ובאימה אף אם מחל.

הרי מתחדדת עתה ההבחנה הנ"ל ומתבאר עוד דחלוקה מצות כבוד המלך משאר מצוות כבוד שבתורה כגון כבוד אב ואם או כבוד רבו ות"ח, דכבוד המלך הוא מטכסיסי העמדת המלכות גופא ואינו פועל יוצא מכך שהוא מלך, אלא ניהוג הכבוד הוא מצורת שימת המלך גופא. משא"כ בהנך הלא אין היותם אב ואם או ת"ח באים מכח ניהוג הכבוד, אלא אדרבה הכבוד בא כתולדה מהיותם או"א ות"ח. נמצא אם כן שבזה חלוק 'כבוד המלך' מ'כבוד מלכים', דכבוד המלך הבא ממצות 'שום תשים' ענינו גינונים וטכסיסים המכוונים את המלכות, משא"כ כבוד מלכים ודאי אינו משום כינון המלכות דהא ליכא כלל מצוה להעמידם, אלא הכבוד הוא תוצאה המסתעפת מעובדת היותם מלכים. [ולמהרש"א הנ"ל סוף ענינו של כבוד זה הוא כבוד שמים].

ומבואר בזה עוד מש"כ הרמב"ם (מלכים ב,ה) שגם המלך עצמו מחויב בכל גינוני הכבוד, כגון שלא יקרא לאדם אלא בשמו וכו'. והגרא"ו (בקוב"ש כתובות יז) נתקשה בשלמא כלפי דידן איכא חיוב כבוד לעולם ולא מועילה מחילתו אבל המלך עצמו מהיכי תיתי שחייב לכבד עצמו ואסור לו למחול על כבודו. ויעו"ש שצ"ל שגם המלך בעצמו מוזהר לחלוק כבוד למלכות. ולהנ"ל הדברים מתבארים, שהרי אין מדובר בכבודו הבא כתוצאה מכך שהוא מלך, אלא הכבוד היינו שימת המלכות, והרי מצות העמדת מלך מצות הציבור היא וגם המלך עצמו בכלל המצוה, וא"כ פשוט שגם הוא מצווה בשמירת כבודו ואימתו כי כך צורתה של מצות 'שום תשים'.

וביסוד זה מבואר גם בדברי התוס' (בסנהדרין יט שבועות ל זבחים טז) שעמדו דמחד גיסא חזינן דכבוד ת"ח עדיף על כבוד המלך, שהמלך צריך לידון בעמידה מעיקר דינא כדכתיב 'ועמדו שני האנשים וגו', ואילו ת"ח מושיבין אותו דעשה דכבוד התורה עדיף, ומאידך אמרינן דת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול ואילו מלך שמחל אין כבודו מחול. ופירשו בתירוץ אחד דלעולם כבוד ת"ח עדיף, ומה שאין מועילה מחילת המלך כי אין הכבוד שלו אלא מחמת המצוה שנאמר שום תשים עליך מלך. ובזבחים הוסיפו שבמה שמעיד בעמידה אינו מסיר אימת המלכות כיון שעושה כן מחמת הדין. הרי הם הם הדברים הנ"ל, שמצד הכבוד כשלעצמו איכא למימר דכבוד ת"ח גדול מכבוד המלך, אלא שבמלך מצות הכבוד יש בה קיום דשימת המלך ומטעם זה אין כבודו מחול, אכן כשמחמת המצוה אינו נוהג כבוד בעצמו אין בזה כלל סתירה לשימת המלך כיון שעושה כדן התורה, דאדרבה כן יאה לו למלך שיהא כפוף לדיני התורה, וא"כ הרי הוא הטכסיסי הנכון לשימת המלכות, שיהא המלך מכובד ויראוי על העם לעולם, ומאידך שיהא נכנע ונכפף לתורה ולמצוה.

וב"ב בריטב"א (שבועות) שהוסיף בהטעמת החילוק, דמצד כבוד דידן ודאי צריך להחמיר במלך יותר כדי שתהא מוראו עלינו [דהיינו שימת המלכות גופא כמו שנתבאר] אבל

ה ואף שמתבאר דלצורך מצוה ליכא ענין הסרת המלכות, מ"מ גם בזה איכא מצות כבוד המלך שעל כן תלוי הדבר ברצונו, ולולא שמוחל על כבודו רשאי לישב ואין חולץ אף לר' יהודה [וע' להלן בפנים שיסוד מצוה זו משום כבוד הבריות].

מהסוגיא בקדושין (לא) דמהניא מחילת רב הונא על כעס בנו בפניו, יעו"ש. אך הדבר מתבאר עפי"ד התוס' שם שהביאו מהירושלמי במעשה דאמיה דרי"ש שהיתה רוחצת רגליו ושותה המים והיה מסרב בדבר עד שבאה לפני חכמים וקבלה עליו וצוהו שיניחנה לעשות רצונה, ומסיים בירושלמי דרצונה זהו כבודה - הרי שמחילה על הכבוד אינה כמחילת חוב השייך לאדם, אלא אף אם הכבוד אינו נידון כשייך לאו"א מ"מ יכול למחול מטעם אחר, כי כן רצונו שינהגו בו, ורצונו זה הוא כבודו.

ובזה ביארנו דברי הריב"ש שעל בזיון א"א לאב למחול. ואמאי - אך כיון שיש במצות הכבוד משום כבוד שמים כנ"ל, הרי כל מה דמהניא מחילת או"א הוא רק משום שזהו כבודם, וכל זה שייך בהעדר גינוני כבוד דמ"מ עשיית רצונו היא כיבודו, אבל בבזיון אין מועילה סברא זו להחשיבו ככבודו.

ובן י"ל בענין כבוד תלמיד חכם, דהנה חידש הגרי"ז (הל' ת"ת) עפ"י לשונות הרמב"ם ששני דינים חלוקים הם ביסודם; כבוד רבו [המובהק] וכבוד ת"ח, דכבוד רבו ענינו חיוב התלמיד שמחוייב לרבו בכל דיני הכבוד המפורטים ברמב"ם (פ"ה), ועוד דינא דכבוד ת"ח שענינו מצוה שבין אדם למקום לכבד תלמידי חכמים, ועיקר כבוד דידהו הוא בדין עמידה מפניו (כדברי הרמב"ם בפ"ו). וחידש לדקדק מלשון הרמב"ם דהא דמהניא מחילה זהו רק ברבו מובהק, שחיוב הכבוד מוגדר כחיוב כלפיו הלכך יכול למחול, משא"כ כלפי מצות כבוד ת"ח דעלמא [שכמובן קיימת גם ברבו] שהיא מצוה לשמים, משום כבוד התורה, ל"מ מחילה. וכבר הרגיש הגרי"ז שבכס"מ ובשו"ע מפורש שאף כלפי קימה מהניא מחילת הת"ח [ופירש הכס"מ מה שכתב הרמב"ם דין מחילה רק ברבו מובהק (ה,יא), דלרבותא כתב כן ולא למיעוטא], אלא שמ"מ נוהג בו הידור קצת, בכך שמראה שרוצה לקום מפניו (וכדפרש"י בקדושין לב:), והכי הוא סוגיין דעלמא. ומה שרצה הגרי"ז לפרש מש"כ הרמב"ם (שם) שאף אם מחל חייב להדרו דהיינו קימה גמורה כמובנה של לשון זו בפ"ו ה"א, י"ל שכוונתו להידור בעלמא וכמשמעות לשון זו בה"ט.

אכן עיקר יסוד הגרי"ז יציבא, וכמדוקדק מכל לשונות דברי הרמב"ם ששני דינים חלוקים הם, חיוב כבוד תלמיד לרבו ומצות כבוד לת"ח. אך א"כ יש לעיין מ"ט מהניא מחילה כדברי הפוסקים, והיאך יתקיימו הדברים יחדיו: מצוה שבין אדם למקום לכבד תלמידי חכמים, ודינא דת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול - אך לפי האמור נחא, שענין המחילה כאן אינו כמחילת חוב אלא מחילה המגדרת את הכבוד, דכיון שאינו חפץ שיקומו לפניו אין הקימה בעל כרחו נחשבת לכבוד כלפיו אלא אדרבה קיום רצונו הוא כבודו, [ומ"מ מראה שהיה רוצה לקום בעשיית הידור מעט].

הרי למדנו שאף במצוות שגדרן לשמים, מהניא מחילה על הכבוד משום דרצונו זהו כבודו. וה"נ יש לומר לענין כבוד מלכים לפי דרך המהרש"א שענינו משום כבוד שמים.

אכן יש מקום גדול לנטות מדרך המהרש"א ולומר דכבוד מלכים יסוד ענינו משום כבוד הבריות הוא ואינו משום כבוד

עוד יתבארו בזה דברי המקנה (בקדושין לב) על אמרם ז"ל (במכלתא יתרו) דמשה רבינו עומד עליהם ומשמש בסעודה, והלא משה רבינו נקרא 'מלך' כדרשו עה"כ ז"הי בישורון מלך' [ובמק"א נתבאר שיטות האחרונים בגדר מלכות דמשרע"ה] - ותירץ דמצות העמדת מלך נצטוו ישראל רק בכניסתם לארץ (כדאמרינן בסנהדרין כ:): אבל במדבר היה רשאי לשמש. ומובן להנ"ל, דהדין דאין כבודו מחול מסתעף ממצות שימת המלך והך מצוה לא נאמרה גבי משה רבינו, ואילו משום הדין ד'כבוד מלכים' שהוא דומה ביסודו למצות כבוד רבו וכד' - מהניא מחילה, וכדלהלן.

עוד הקשה שם מהא דאנטונינוס היה משמש לפני רבי (ע"ז י:), והלא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ותירץ שזהו רק במלך ישראל ומשום דכבודו היינו כבוד שמים, דמלכותו מלכות שמים היא, וכדמברכינן במלכי ישראל 'שחלק מכבודו ליראיו' וכדכתיב 'וישב שלמה על כסא ה', משא"כ במלך גוי דמברכינן 'שנתן מכבודו לבשר ודם' (וכבאור הב"ח והט"ז או"ח רכד) - מלכותא דיליה היא המנותקת ממלכות שמים הלכך רשאי למחול. והנה טעמו נכון לדרך מהר"ם מרוטנבורג הנ"ל שלכך מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול משום דכבוד שמים הוא, אבל לפי האמור א"צ לטעם זה, דדוקא במלך ישראל אין כבודו מחול משום דנצטוינו ב'שום תשים' ומטכסיסי העמדת המלך הוא לכבודו ולשום מוראו עלינו, משא"כ במלך גוי דל"ש ענין זה ורק משום 'כבוד מלכים' איכא, בזה מהני מחילה וכמו בשאר מצוות כבוד שבתורה, כגון או"א ות"ח.¹

ב) אלא שיש בזה מקום עיון: לפי דרך המהרש"א בזבחים שענין כבוד מלכים הוא משום כבוד שמים מצד מה שמקבל האדם מלכותו משמיא, א"כ היאך מועילה מחילה גבי כבוד מלכים, והא לאו מלכות דיליה היא. אך באור הדבר הוא שאם רוצה למחול על כבודו הרי רצונו זה הוא כבודו, ובכך מתקיים ניהוג הכבוד בו, בעשיית רצונו. וסברא זו מבוארת בשני מקומות; -

הנה הארכנו לבאר במק"א¹ שיש במצות כבוד אב ואם שני דינים: מצוה לשמים [כמבואר בחזקוני ועוד ראשונים שחמש דברות ראשונות ענינן מצוות שבין אדם למקום, והרי כאו"א בכללן] ומצוה לחברו [שעל כן כאו"א נמנית בין המצוות שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז, שהן מצוות שבין אדם לחברו כמבואר בפיה"מ לרמב"ם ריש פאה]. ויל"ע אם כן היאך מועילה מחילה בכבוד או"א. וביותר יקשה דהא מצות מורא מוכח מכ"מ שהיא מצוה שבין אדם למקום שהרי היא נוהגת אף באופנים שאין אביו ואמו יודעים בדבר ולא מתכבדים או מקבלים כלום ע"י המורא, כגון שלא בפניהם. ואיך מהניא מחילה על מצוה זו. ואף שיש מהאחרונים שרצו לומר שעל מצות מורא לא מהניא מחילה, אך בחינוך (ריב) מפורש דמהניא, וכן יש להוכיח

¹ ואף דמבואר בסוטה שם דאגריפס המלך פסול למלכות דממשפחת עבדים היה, וא"כ הלא אינו במצות 'שום תשים' ומאי פריך ממלך שמחל על כבודו והוצרך למימור מצוה שאני - י"ל עפ"ד כמה אחרונים דלא היה פסול אלא לכתחילה אבל לא לעכב (ע' קובץ הערות שנת).

ג) וזוהי אשכנזא פתרי לדברי הרמב"ם המופלאים, דהנה תנן (בהוריות ח:): שהמלך אינו חייב קרבן שבועת העדות משום שהמלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו. ובגמרא שבועות (לא). מבואר דאין המלך ראוי להעיד מדאורייתא, יעו"ש דחלוק ממשחק בקוביא דמדאורייתא מחזא חזי ורבנן הוא דפסלוהו [רש"י פירש משום שבזיון הוא לו לעמוד בשעת העדות. והמפרשים העירו דאיכא זלוול בעצם ההליכה להעיד לפני ב"ד, כמבואר בסוגיא לעיל שם לענין ת"ח]. והנה הרמב"ם בהל' שבועות (י, א) פסק שמלך פטור משום שבועת העדות שאינו ראוי להעיד. ותמהו המפרשים דבהלכות שגגות (ז, י) כתב הרמב"ם שהמלך מביא קרבן שבועת העדות.

ובכפ"מ (שגגות) תירץ דלא קשיא, דהא במלכי ישראל והא במלכי בית דוד, דמלכי ב"ד ראויים לדון ולהעיד. ותמה הכפ"ת (ביומא עד) דחילוק זה הוזכר בגמרא (סנהדרין יט) רק לענין דין, ואף זה אינו אלא מדרבנן משום מעשה שהיה בינאי המלך שהצריכוהו לעמוד בשעה שדנו את עבדו ועי"כ מתו החכמים ובאותה שעה אמרו מלך ישראל לא דן ולא דנין אותו, משא"כ מלכי ב"ד כתיב בהו 'דינו לבקר משפט' ולא גזרו בהם, אבל מה ענין זה לעדות דמדאורייתא אינו מעיד כמבואר בגמרא שבועות הנ"ל, ואין מקום לחלק בזה בין מלכי ישראל למלכי בית דוד. אך באמת דברי הכס"מ מוכרחים בשיטת הרמב"ם, שכן מדויק מלשונות הרמב"ם (עדות יא, ט) 'מלכי ישראל לא מעידין... וכן בהלכות מלכים (ג, ז) 'כבר ביארנו שמלכי ב"ד דנין אותן ומעידין עליהן אבל מלכי ישראל גזרו חכמים שלא ידון ולא דנין אותו ולא מעיד ולא מעידין עליו מפני שלבן גס בהן ויבא מן הדבר תקלה והפסד על הדת'. וברור שלמד כן מלשון הגמרא שם 'באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו'. וכבר התקשה בכפ"ת שם בלשון הגמרא מאי שייטא עדות להכא דהוא דינא דאורייתא. ובספר החינוך (קכב) הביא דברי הרמב"ם וסיים להדיא דמלך ממלכי ב"ד מעיד. וכ"כ המאירי בהוריות ח, וברור שכן היא שיטת הרמב"ם כמוכח מכל הנ"ל. אלא שהדבר מוקשה מסברא ומהסוגיא בשבועות דמשמע שהוא דינא דאורייתא ומה מקום לחלק בין מלכי ישראל למלכי ב"ד.

ובספר דבר אברהם (ח"א לב, ג) ביאר שיש להבחין בין החיוב וההתיר להעיד ובין הכשרות והפסול להעיד, דמה שמבואר בשבועות דאינו ראוי להעיד מהתורה היינו שאינו חייב להעיד, וכפרש"י משום 'שום תשים עליך מלך' שתהא אימתו עליך, וממילא יוצא שגם אסור לו להעיד דהא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ואולם אם העיד אין פסול בעדותו, ורק במלך ישראל גזרו לפסלו לעדות משום מעשה שהיה. והראה שם לתלות במחלוקת הסוגיות והראשונים האם חיוב קרבן העדות תליא בחיוב להעיד או בכשרות להעיד, ומלשון הרמב"ם (י, א) דיין דתליא בכשרות להעיד, ואילו הסוגיא בשבועות נקטה דתליא בחיוב, הלכך אף שלפי ההיא סוגיא כל מלך פטור משבועת העדות משום דאינו חייב להעיד ואף אסור לו להעיד, אבל להלכה שנקט הרמב"ם דתליא בכשרות, לכך סובר דדוקא מלכי ישראל שפסלו עדותו מדרבנן אין בו קרבן שבועת העדות, משא"כ מלכי בית דוד דעדותן כשרה מביאין קרבן.

שמים. ויסוד הדבר בברכות (יט): דמביא הא דאמר ראב"ר צ' מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו אלא אפילו לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחיץ בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם, ומזה מוכיח הגמרא דכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן אפילו בקום ועשה. ונחזי אנן: אם משום מצות 'שום תשים' הלא אין זה ענין לכבוד הבריות והיאך אפשר ללמוד דחית איסורים במקום כבוד הבריות [דאינו אלא ענין גדול שבכחו לדחות איסורין אך לא חיוב ומצוה, דבפשוטו ליכא איסור מדינא לבזות עצמו. ע' שושנת העמקים ו] מדחיית איסור משום כבוד המלך שהיא מצוה דאורייתא ד'שום תשים' - אלא ודאי הסוגיא מיירי בכבוד מלכים דליכא בה מצות 'שום תשים', דהליכה לראות המלך אינה מכלל טכסיסי שימת המלכות. תדע, דהא אף במלכי עכו"ם דליכא 'שום תשים' קאמר דמדלגין". ומבואר שיסוד כבוד מלכים הוא ענין כבוד הבריות, ובמלך דחשיב טפי אף היציאה להקביל פניו בכלל 'כבוד הבריות' לדחות איסור דרבנן. וא"כ משמע שיסוד הדין לאו משום כבוד שמים הוא אלא כבוד הבריות.^ח וכן לשון המדרש (תנחומא וישלח ג) 'לימדה תורה דרך ארץ לחלוק כבוד למלכות' - משמע לפום ריהטא שאי"ז מענין כבוד שמים אלא כבוד הבריות. וא"כ מובן בפשיטות דמהניא מחילה.

והנה המג"א (רכד סק"ז) צדד שלא התירו איסור דרבנן אלא ביציאה לקראת מלכי ישראל, ומה שאמרו בגמ' דאף למלכי אוה"ע היינו רק לעצם היציאה לקראתו כדי שאם יזכה יבחיץ אבל לא לדחות איסורין, אך כבר העיר שבדברי הרמב"ם (אבל סופ"ג) ותוס' בכורות (כט) וכן בירושלמי איתא דאף משום כבוד מלכי אוה"ע מדלגין הנהנים על ארונות בטומאה דרבנן. ואכן נראה דפלוגתת הראשונים היא, דבתוס' ר"י סירליאון בברכות שם (המכונה 'תור"י החסיד') הביא שרשב"ם לא גרס שם דמדלגין אפילו לקראת מלכי אוה"ע, והוא פליג עליה ומביא מהירושלמי מעשה שהיו מדלגין. ואמנם צ"ב מדוע התירו איסור דרבנן בשביל הענין שאם יזכה יבחיץ. אכן בחמד משה ובמחצית השקל שם העירו מההיא דזבחים דחולקים כבוד למלכות אף במלך גוי, וא"כ נראה שמה שהתירו לדלג כדי לצאת לקראתן היינו משום כבוד מלכות. ואמנם כן כתבו כמה אחרונים שעיקר ההתר הוא משום כבוד מלכים אלא שהגמרא הוסיפה טעם שאם יזכה יבחיץ לחיזוק. וע' אור שמח (יו"ט ו) שלא כל איסורין דרבנן שוו בזה, והורה שם להתיר לנגן בכלי שיר לכבוד הקיסר שבא ביו"ט שני של גלויות. וכן דן הכתב-סופר (או"ח לו) להוציא ספר תורה לרמלית ביוה"כ פ' שחל בשבת לכבוד הדוכס הגוי. וכיו"ב יש בשו"ת חת"ס (או"ח קנט) גבי גילוח לאבל בבואו לקראת המלך (וע"ש חו"מ קצ) - הרי חזינן מכל זה שענין כבוד מלכים יסודו משום כבוד הבריות להתיר איסורין דרבנן אף במלך גוי דליכא גביה מצות 'שום תשים'.

ח ומלשון הרמב"ם (סנהדרין כד, י) משמע שאף בנכרים שייך דינא דכבוד הבריות, זאל יהיה כבוד הבריות קל בעיניו שהרי הוא דוחה את ל"ת של דבריהם וכל שכן כבוד בני אברהם יצחק ויעקב המחזיקין בתורת האמת שיהיה [הדיין] זהיר שלא יהיה כבודם (עפ"י התעוררות תשובה).

ט לכא' נראה שאין הסוגיא סותרת לסברת מהרש"א, דסו"ס המצוה היא לכבד בריה הגם שיסודה משום כבוד שמים, שמכבדין את זה שמשמים נתנו לו גדולה וכבוד אף אם הוא רשע. [וכמו כבוד הרב שאף הוא בכלל כבוד הבריות כגמ' בגמרא (ע"ש ובסנהדרין פב), הגם שיש בכבודו משום כבוד שמים].

ויש להביא דוגמא לזה בדינא דזקן ואינה לפי כבודו שפטור מהשבת אבידה, דהנה שיטת הרא"ש (בפ"ב דב"מ) ועוד ראשונים דהיינו דוקא בת"ח ולא בשאר אדם נכבד, הגם שהיה נמנע מלהתעסק בחפץ ידיה מ"מ מחויב בשל חברו. ושיטת הרמב"ם (גזילה ואבדה יא, ג) שכל אדם נכבד שבשלו היה נמנע פטור בשל חברו. ובשו"ת פרי יצחק (ח"א נב-נז וח"ב נט) האריך טובא בענינים אלו, והקשה (נב) על הרא"ש מהסוגיא דברכות הנ"ל שמביאה דין זה בהדי דיני כבוד הבריות, דבמצוה דממונא דחי כבוד הבריות עשה דאורייתא דכתיב 'התעלמת' פעמים שאתה מתעלם, וכהא דזקן ואינה לפי כבודו. הרי משמע שזהו סניף בכבוד הבריות ולא משום כבוד התורה. ועוד הקשה שבתורא"ש בב"מ מבואר שאשה פטורה מלהתעסק באבידה שאין זה כבודה משום דכל כבודה בת מלך פנימה - הרי שאין זה דין מסוים בת"ח משום כבוד התורה.

ופירש דאף להרא"ש סוף דינא הוא משום כבוד הבריות, דכבוד התורה גרידא אינו סיבה לפטור ממצוה דאדרבה זהו כבוד התורה להתעסק במצוה, ורק משום שהתורה קבעה שיש לת"ח מעמד אחר וציוותה לכבדו וליקרו, שוב חוזר אצלו דין כבוד הבריות שלפי מעמדו שנתנה לו תורה - אין זה כבוד להתעסק באבידה. וכן לענין הנשים, הואיל וכבודן פנימה הרי ההתעסקות באבידה בשוק מהוה אצלן סתירה לכבוד הבריות. משא"כ באדם נכבד אחר, הגם שבשלו לא היה נזקק להתעסק אבל בשל חברו מצוה היא וזהו כבודו.

[והקשה שם אדידיה אמאי פשיטת כלאים בשוק חשיבא פגיעה בכבוד הבריות, ומאי שנא מנשיאת אבידה לאדם נכבד דארמון דכל משום מצוה ליכא פגיעה בכבוד. ותיריך² דשאני אבידה שמעשה המצוה גופיה הוא בהזדקקות לאבידה הלכך אין בזה סתירה, משא"כ התם שהליכתו ערום אינה המצוה אלא על צד ההזדמן, דכיון שמצא כלאים בבגדו נאלץ לילך ערום.

ויש לראות דרגה נוספת של כבוד ת"ח מול עשיית מצוה, דהנה איתא בשו"ע (רנ) שאפילו ת"ח חייב לטרוח בהכנות לכבוד השבת ולא יתן לאחרים, וכדמצינו באמוראים. ובבאה"ל הביא להקשות מהחור"י הלא כבוד הבריות דוחה בשוא"ת אפילו מצוה דאורייתא. והביא מהפמ"ג לתרץ דשאני אבידה שלא הכל יודעים שזו אבידה משא"כ כאן כולם יודעים שטורח בשביל השבת והרי זהו כבודו. ויש לשאול לפי"ז אמאי ת"ח מעיד בישיבה הלא הכל יודעים שמצוה על העד לעמוד. על כן נראה מחזורתא עפי"ד הגר"ז (רנ בקו"א). וקלסיה הגרא"מ בהגהותיו לשבת קיט) שהטרח בכבוד שבת אינו רק הכשר מצוה שיהיו מוכנים כל צרכי השבת, אלא היא גופא ממצות הכבוד היא, שבכך שטורח בעצמו לשבת מראה את כבודה ויקרתה בעיניו. וא"כ הרי מיושבת קושית החו"י, שאין בזה משום כבוד הבריות, כי היא המצוה גופא, לטרוח בעצמו לשבת, וכבוד השבת מתיקר יותר כשהטורח הוא ת"ח, וממילא זהו גם כבודו של הת"ח בקיומו מצוה זו. וערמב"ם (שבת לו, א) שאפילו אדם חשוב ביותר שאין

ואם כי עיקר דבריו נכוחים ומאירים, אך אכתי קשה לדבריו יוצא שאסור למלך ממלכי ב"ד להעיד דהא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ואילו ברמב"ם מדויק דדוקא מלכי ישראל אין מעידין כנ"ל ומשמע דלמלכי ב"ד שרי. ובחינוך ובמאירי הא מבואר להדיא שמלכי ב"ד מעידים בפועל. וגם נראה שרחוק לומר שאסור לו להעיד ואעפ"כ מביא קרבן אם נשבע שאינו יודע לו עדות, דסו"ס לא הפסידו כלום כמה שנשבע שלא יעיד לו, דבלא"ה לא היה רשאי להעיד לו מדאורייתא.

ועל כן נראה שהרמב"ם למד הסוגיא בשבועות דלא כפרש"י, דמשום מצות 'שום תשים' אין מניעה למלך להעיד שהרי זו מצוה ובמצוה ליכא דינא דאין כבודו מחול וכדושי הר"ן הנ"ל גבי אגריפס שקרא מעומד [ורק בגוונא דבזיון כגון חליצה אסור]. והא דאין המלך מעיד מדאורייתא פירש הרמב"ם דהוא משום דינא דכבוד הבריות, שלפי מעמדו הרם אין זה מכבודו לבוא ולהעיד וכדאמרינן (בסנהדרין יח): גבי כהן גדול שאין מעיד כדכתיב 'והתעלמת' - פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינה לפי כבודו, וכן בת"ח שאינו מעיד בפני ב"ד דזוטר מיניה יליף בגמרא (שבועות ל:): מ'והתעלמת'. וכן הוא במאירי (הוריות ח) שהטעם שמלך לא חייב להעיד הוא משום כבוד הבריות. וכ"ה בכס"מ (מלכים ג, ו) שמלכי ב"ד אינם חייבים להעיד, דלא גרעי מכהן גדול. והקשו אחרונים שנראה סותר לדבריו בהל' שגגות הנ"ל דמלכי ב"ד מעידים - אך להאמור לא קשיא, שאמנם מלך ממלכי ב"ד אינו חייב להעיד אבל אם רוצה יכול להעיד, דהא דאינו מעיד הוא רק משום כבוד הבריות [ולא כבוד המלך שמצד 'שום תשים'] הלכך מהניא מחילתו, ועל כן פסק הרמב"ם שחייב בשבועת העדות דהא אם ירצה רשאי להעיד. והסוגיא בשבועות שנקטה דבכל מלך ליכא חיוב שבועת העדות מהתורה, אזלה כהצד שדין שבוה"ע תליא בחיוב להעיד ולא בכשרות וכדביאר הדב"א". ונמצא מבואר מ"ז דכל דאתינן במלך מדינא דכבוד הבריות או מדינא ד'כבוד מלכים' שהוא נמי מלתא דכבוד הבריות שפיר מהניא מחילתו, ורק כדאתינן מדין 'כבוד המלך' שמשום 'שום תשים' לא מהניא מחילה.

הרי יצא לנו בשיטת הרמב"ם שמלבד המצוה המסוימת של כבוד המלך שיסודה מטכסיסי העמדת מלך [שמצד דין זה אין לו לבטל המצוה, דאדרבה צורת המלכות היא בהיותה כפופה לתורה ולמצוה], מלבד זאת יש ענין נוסף שכבודו מחויב מדינא דכבוד הבריות, ומכח דין זה יתכן לדחות דין דאורייתא בשוא"ת כדין כבוד הבריות, כגון שאינו מחויב לבוא ולהעיד - שהואיל והוא מכובד ומנושא מכל העם הרי לפי מעמדו אם נצריכנו לעמוד ולהעיד בפני ב"ד אין זה כבודו הראוי לו.

¹ ומדויקת לשון הרמב"ם (מלכים ג, ו) 'כבר ביארנו שמלכי בית דוד דנין אותן ומעידין עליהן אבל מלכי ישראל גזרו חכמים שלא ידון ולא דנין אותן ולא מעיד ולא מעידין עליהם' - הנה גבי מלכי ב"ד השמיט דמעידין, כי גם הם אינם מעידים בפשטא, ומ"מ אם רצו יכולים למחול על כבודם ולהעיד.

² אכן יש מקום ליישב הסוגיא בשבועות בלא צורך בפלוגתא, דיל"ה התם מיירי רק במלכי ישראל שהואיל ומדאורייתא אינם חייבים להעיד על כן אין בהם קרבן מדאורייתא דהא לא הפסידוהו ממון אף מדאורייתא [דכלפי החיוב - הא ליכא חיוב מדאורייתא, וכלפי האפשרות להעיד בפועל שנמנע ממנה ע"י שבועתו - הלא בפועל היה אסור להם להעיד ממעשה שהיה], דלא כמשחק בקוביא דמדאורייתא חייב להעיד והרי כפר בממונו מדאורייתא. משא"כ מלכי ב"ד נהי דמדאורייתא פטורים מלהעיד אבל כיון שיש להם אפשרות בפועל להעיד אם רצו, הרי בכך שנשבע חשיב ככופר לחברו עדות ראוייה.

³ יב וע' גם בחדושי ר' מאיר שמחה שבועות.

דרשאי למחול ולהעיד מ"מ ליכא חיוב אף לא לפנים משורת הדין. וצריך טעם לחלק בין זה לאבידה".

וי"ל עפי"מ שנראה לחלק בין דין כבוד הבריות הדוחה איסורין שזהו מדין דחיה, דכבוד הבריות - שלו או של אחרים [כגון בנמנע מלשחוט פסחו לצורת קבורת מת מצוה]¹⁷ - חמיר לדחות האיסור, ובין דין כבוד הבריות בממונא שגדרו שיעור בחיוב ולא דחיה, שכשם שאין חייב להוציא יותר מחומש מנכסיו כך לא חייבתו תורה להשיב אבידת חברו כל שלעצמו גם כן לא היה משיב (להרמב"ם), וכדברי הפנ"י בהא דאמרינן ממונא שאני שכמו שלעצמו לא היה מתבזה כך לחברו אינו חייב, דהא אבידתו ואבדת חברו אבידתו קודמת. וכן סייע לדבריו בפרי יצחק (נו), ופירש שזו כוונת התוס' בחילוקם בדממונא סגי אף בבזיון קל שלא כבאיסורין (וכן נקטו כמה פוסקים), דבאיסורין שהוא דין דחיה לא סגי בגנאי קטן משא"כ בממונא שהוא שיעור בחיוב וסגי בבושה קטנה שגם לעצמו לא היה מתבזה.

והנה במנחות (לו) משמע שבמקום כבוד הבריות מותר לצאת בשבת לכרמלית בבגד שציציתו נפסלו ואף לפנים משורת הדין. והקשה בפרי"צ (נו) מדוע אינו חייב לפנים משורת הדין כבאבידה. ותירץ דליכא לפנים משורת הדין אלא במצוות שבין אדם לחברו ולא במצוות דבין אדם למקום. וי"ל חילוק אחר, כמוש"כ הגרש"ר (בב"מ), דלפנים משורת הדין שייך רק בשיעור בחיוב, וכגון באבידה שאף שאינו חייב יותר משיעור יש לו לעשות כן לפנים משורת הדין, אבל במקום דחיה ליכא ענין דלפנים משורת הדין, דכיון שנדחה האיסור נדחה. ולפי"ז י"ל דעדות שאני דמדין דחיה קאתינן עלה, משום דעשה דכבוד התורה עדיף כמוש"כ הרמב"ם [אם כי צ"ע דבגמרא מובא על זה קרא ד'והתעלמת', וכבר עמד בזה בפרי יצחק (נב) שהרמב"ם לא הביא מזה אלא משום עשה דכבוד התורה. ויעו"ש שתירץ לפי דרכו דמשום עשה דכבוד התורה ממילא איכא כבוד הבריות. ודוחק. וע' קובץ באורים (גטין אות כז) מהלך מחודש. ויש לפלפל ועדיין צ"ע] הלכך ליכא חיוב לפנים משורת הדין, משא"כ באבידה שהוא רק שיעור בחיוב כסברת הפנ"י, הלכך חייב לפנים משורת הדין¹⁸.

יג לסברת הריטב"א הנזכרת ל"ק, דבאבידה יש הרבה שעושים בשלהם הלכך שפיר דמי לעשות לחברו ג"כ לפנים משורת הדין, משא"כ בעדות.

יד ובפרט לדעת התומכים בשיטת הרמב"ם דהתירא דכבוד הבריות אמור לדחות איסורין אמור רק בכבוד אחרים, הרי מבואר להדיא דחלוק דין זה מכבוד הבריות בממונא דהתם הנידון רק בכבודו, ועל כרחק ללא מדין דחיה כבוד הבריות הוא אלא שיעור בחיוב.

טו ועדיין צ"ע מדוע בכל אבידה ליכא דחיה דעשה דכבוד התורה, וצ"ל כסברת התוס' בדליכא אלא גנאי קטן, אבל הרמב"ם אינו מחלק כלל בין גנאי גדול לקטן. וצ"ל דמ"מ לא דיבר הרמב"ם בגנאי גדול דאיכא בויון לת"ח דבזה מסתבר דליכא חיוב לפנים משורת הדין. וצ"ל דמתן עדות של 'חכם גדול' (כלשון הרמב"ם) לפני ב"ד קטן חשיבא גנאי גדול [ודלא כסברת התוס' בשבועות ל: דעדות ל"ח גנאי גדול]. ומאידך לענין פריקה וטעינה כתב הרמב"ם (רוצח ושמירת הנפש יג, ד) שאפילו נשיא גדול אם היה חסיד עושה לפנים משורת הדין ופורק וטוען. וצ"ל דניכר הדבר שמשום חסידותו עושה ואין כאן בויון אלא אדרבה זהו כבודו, משא"כ במתן עדות דסו"ס לא ניכר חסידותו בזה, וגם י"ל כיון שחוקרים ובודקים אותו איכא בויון מצד אחרים משא"כ אבידה ופריקה שהוא ניהוג עצמי, וכחילוק ה"ד בנפיד הנ"ל גבי מלך. ונראה שלכן מביא הרמב"ם הנימוק דעשה דכבוד התורה ולא 'והתעלמת', לומר דאף לפנים משורת הדין אין לו לעשות כל שיש פגיעה בכבוד התורה, ואילו הגמרא מייירי אף בסתם ת"ח וכבודו זקן ואינה לפי כבודו דלפנים משורת הדין שפיר דמי.

דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו שזה הוא כבודו. ובשו"ע הגר"ז פירש 'כבודו' - כבוד היום, ומלשון הטשו"ע נראה דהיינו כבוד הת"ח. ועכ"פ שניהם צדקו יחדיו, דכל דאיכא כבוד השבת במעשה זה והרי הוא מעשה מצוה, ממילא זהו כבודו של הת"ח [כדרך שכתב הרמב"ם (סנהדרין סופכ"ד) 'והמכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, ואין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה']. ובגר"ז שם יישב בזה מדוע מבטלין מת"ת לטרוח לשבת, גם מי שתורתו אומנותו והלא אפשר לעשותה ע"י אחרים (ועמד בזה בשעה"צ רנ סק"ט) משום שזה גופא מהמצוה, לטרוח בעצמו לכבודה.

נמצינו למדים שלש דרגות: א) מצוה שפוגעת על צד המקרה בכבוד האדם, כגון מוצא כלאים בבגדו - בזה דיינינן דין כבוד הבריות לדחות המצוה דאורייתא בשו"א¹⁹ ודרבנן אף בקו"ע; ב) מצוה שהאופן הרגיל של ההתעסקות בה יכול לפגוע בכבוד - בזה אמרינן (להרא"ש) דאדרבה, זהו כבודו של האדם לעסוק במצוה, כגון התעסקות באבידה לאדם נכבד, ורק אדם שנתנה לו התורה מעמד מיוחד של כבוד, יש בו דינא דכבוד הבריות, כגון ת"ח בהשבת אבידה או מלך בעדות; ג) מצוה שכל ענינה ומהותה היא לטרוח בגופו בדוקא - בזה אף ת"ח עושה המצוה, שהטירחה גופא מצוה והמצוה היא גופא כבודו של האדם].

עכ"פ על דרך הרא"ש בוקן ואינה לפי כבודו, נאמר אנן בשיטת הרמב"ם גבי עדות המלך, שאף שמצד עיקר מצות 'שום תשים' אין לבטל המצוה משום כבודו כמתבאר, אבל משום מעמדו וכבודו המיוחד שניתן לו הרי יש פגיעה בכבוד הבריות ידידה אם נצריכנו להעיד. ונפ"מ דמשום כבוד הבריות מהניא מחילה.

ד) ולהשלמת הענין נבאר שיטת הרמב"ם בענין כבוד הבריות במצוה דממונא; דלענין אבידה מבואר ברמב"ם (גו"א יא, יז); רוצח ושמירת הנפש יג, ד) שאף זקן ת"ח שפטור כשאינה לפי כבודו רשאי למחול על כבודו [דלא כהרא"ש שאסר], ואף גדר חיוב דלפנים משורת הדין איכא [ולמד כן ממעשה דרבי ישמעאל בר"י בב"מ לא]. ואילו גבי עדות משמע מלשונו (עדות א, ב) שחכם גדול יש לו להימנע מלילך להעיד בבית דין פחות ממנו דעשה דכבוד התורה עדיף [ובתו"ח (שבועות ל) צדד בתחילה לדייק מלשון הרמב"ם שחייב להימנע, ואולם הסיק שאין הכוונה אלא שרשאי אם רצונו בכך. ואמנם לשון 'יש לו' ברמב"ם בכ"מ אינו בדוקא לשון חיוב. וכן הוא בחינוך להדיא (קכב) דיש לו להימנע אם רצה בכך. וכ"מ במאירי (שבועות ל). אם כי דעת הריטב"א (שם) שאינו רשאי לילך ולהעיד, דל"ד לאבדה שכן יש כמה ת"ח שעושים כן בשלהם]. ודייק במנ"ח דגבי עדות אף

